

دانشگاه علامه طباطبائی (ره)

دانشکده ادبیات و زبان های خارجی

اخلاق زیست محیطی از منظر روایات ائمه معصومین (ع)

نگارش : سمانه عزیزی علویجه

استاد راهنما : دکتر محمدرضا وصفی

استاد مشاور : دکتر سالار منافی اناری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته علوم قرآن و حدیث

این پایان نامه با حمایت مالی دانشگاه علامه طباطبائی تهیه و تدوین شده است

آبان ۱۳۸۹

لا اله الا الله محمد رسول الله

MRTsoft

افوض أمري إلى الله إن الله بصير بالعباد

تقديم به جبل الله المتين ، صراطه المستقيم حضرت حجت بن الحسن (روحي له الفداء)

و تقديم به پدر و مادر مهربانم

و همسر عزیزم

و فرزندانم

و هر که حقی به گردنم دارد.

چکیده

اخلاق زیست محیطی یکی از زیر مجموعه های اخلاق کاربردی در علم فلسفه به شمار می رود که در دهه های اخیر اهمیت بیشتری نسبت به گذشته پیدا کرده است؛ چرا که زندگی و سلامت جانداران در معرض خطر بحران زیست محیطی کنونی قرار گرفته است. با گذشت زمان ابعاد این فاجعه از انسان ها فراتر رفته و حیوانات و گیاهان و عناصر زیست بوم را هم تحت تاثیر خود قرار داده است. اندیشمندان و بزرگان علم راهکارهای بسیاری برای برون رفت از این بحران پیشنهاد داده اند که یکی از آن راهکارها اخلاق می باشد. در این رساله به بررسی نقش اخلاق در حل بحران محیط زیست پرداخته ایم. اما اینکه اخلاق بر چه مبنایی باید باشد؟ معیار فعل اخلاقی و کانون ارزش ذاتی از منظر یک نهضت اخلاقی چیست؟ سوالاتی است که همواره در علم اخلاق مطرح بوده است. ما در این رساله، دین را بهترین پیام آور اخلاق معرفی کرده و به تبیین ارتباط بین دین و اخلاق می پردازیم و به طور خاص نظرات دین اسلام را از جهت پاسخگویی به اهم مسائل اخلاقی بررسی خواهیم کرد. و در گام بعدی محورهای اخلاق زیست محیطی را بر پایه اولاً قرآن کریم و ثانیاً روایات ائمه معصومین علیهم السلام شرح می دهیم که شامل معرفی نظر اسلام در مورد ارتباط انسانها با انسانها در درجه اول - زیرا که مهمترین عنصر محیط زیست یک جاندار هم نوعان او هستند - و در ثانی ارتباط انسانها با حیوانات و سپس ارتباط انسانها با گیاهان و در آخر هم ارتباط انسانها با عناصر زیست بوم را از دو منظر قرآن و روایات مفصلاً بررسی و موشکافی نموده ایم. که در نتیجه آن نظرات اسلام را به عنوان کاملترین و جامع ترین مکتب اخلاقی، خصوصاً برای حل بحران محیط زیست معرفی نموده ایم.

واژگان کلیدی: اخلاق زیست محیطی، اخلاق کاربردی، اسلام و محیط زیست، حقوق محیط زیست

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
۸	گفتار اول : کلیات و تعاریف
۹	فصل اول: محیط زیست
۱۱	عناصر محیط زیست
۱۲	۱- محیط زیست طبیعی
۱۳	۲- محیط زیست مصنوعی
۱۴	۳- محیط زیست اجتماعی
۱۴	بوم شناسی یا اکولوژی
۱۴	در آمد
۱۵	تاریخچه علم اکولوژی
۱۷	موضوع علم اکولوژی
۱۹	سطوح مختلف در مطالعات اکولوژیکی
۲۱	اکوسیستم
۲۲	اجزاء اکوسیستم
۲۴	فصل دوم : اخلاق
۲۷	رابطه اخلاق و فلسفه
۲۹	نظریات مهم اخلاقی
۲۹	الف: در اخلاق کلاسیک
۳۲	ب: در علم اخلاق جدید
۳۳	مباحث فلسفی پیرامون اخلاق

- ۳۴-----فرا اخلاق ۱-
- ۳۵-----اخلاق هنجاری ۲-
- ۳۶-----اخلاق توصیفی ۳-
- ۳۷-----اخلاق کاربردی ۴-
- ۳۸-----پیشینه اخلاق کاربردی

گفتار دوم: اخلاق زیست محیطی-----۴۰

فصل اول:-----۴۱

- ۴۱-----۱. اخلاق زیست محیطی چیست؟
- ۴۲-----۲. ضرورت اخلاق زیست محیطی
- ۴۳-----۳. مبانی اخلاق زیست محیطی
- ۴۴-----۳-۱. معیار فعل اخلاقی
- ۴۵-----۳-۲. کانون ارزش ذاتی

فصل دوم:-----۴۷

- ۴۹-----۱. نظام های اخلاق زیست محیطی
- ۴۹-----۲. موقعیت اخلاقی
- ۵۱-----۳. نهضت های اخلاقی زیست محیطی
- ۵۲-----۳-۱: مکتب سبز روشن Light Green Environmentalism
- ۵۳-----۳-۲: مکتب سبز تیره Deep Green Environmentalism
- ۵۴-----نظریات گوناگون پیرامون طیف سبز

گفتار سوم: دین، اسلام و اخلاق زیست محیطی-----۵۸

فصل اول: ارتباط دین و اخلاق-----۵۹

- بخش اول: دین و اخلاق غیر مستقل از یکدیگرند-----۶۰
- الف: اخلاق جزئی از دین-----۶۰
- ب: هویت واحد دین و اخلاق-----۶۱
- ج : دین جزئی از اخلاق-----۶۲
- بخش دوم: دین و اخلاق مستقل از یکدیگرند-----۶۵
- الف :سازگاری کلی دین و اخلاق-----۶۵
- ب : سازگاری جزئی دین و اخلاق-----۶۵
- ج : ناسازگاری کلی دین و اخلاق-----۶۹
- نظر اسلام پیرامون ارتباط دین و اخلاق-----۷۲
- فصل دوم-----۷۲**
۱. مبانی اخلاق زیست محیطی از منظر اسلام-----۷۲
- ۱-۱. معیار فعل اخلاقی-----۷۳
- معیار فعل اخلاقی از منظر اسلام-----۷۳
- ۱-۲. کانون ارزش ذاتی-----۷۵
- کانون ارزش ذاتی از منظر اسلام-----۷۵
- ۱-۳. خدا محوری-----۷۷
- ۱-۴. خواص اخلاق زیست محیطی برخاسته از دین-----۸۰
- ۱-۴-۱. سهولت دستیابی-----۸۰
- ۱-۴-۲. ضریب خطای اندک-----۸۱
- ۱-۴-۳. ضمانت اجرا-----۸۱
- ۱-۴-۴. طراوت و قداست-----۸۲
- ۱-۴-۵. ارائه الگوی اخلاقی-----۸۲
- ۱-۴-۶. تبیین اهداف-----۸۳

۸۵-----**گفتار چهارم : اخلاق زیست محیطی اسلامی**

۸۶-----درآمد

۸۶-----**فصل اول : جهان بینی اسلامی**

۸۶-----۱-۱. تاریخچه جهان بینی و نگرش به طبیعت

۸۷-----۱-۲. جهان بینی اسلامی و پیشینه آن

۹۳-----۱-۳. محیط زیست و جهان بینی اسلامی

۹۴-----۱-همه عالم مخلوق خداوند

۹۴-----۲-خداوند محیط به جهان هستی

۹۶-----۳-شعور همگانی

۱۰۲-----۴-توازن، اصلاح و عمران

۱۱۲-----۵-طبیعت مظهر اسماءالله

۱۱۵-----**فصل دوم : انسان شناسی اسلامی**

۱۱۵-----۱. انسان محوری و بحران محیط زیست

۱۱۵-----۲. محیط زیست و انسان شناسی اسلامی

۱۱۶-----۱- خلیفه اللهی انسان

۱۱۹-----۲- امانت داری انسان

۱۲۱-----۳- انسان مظهر اسماءالله

۱۲۳-----۴- کرامت و تفضیل

۱۲۸-----۳. نتیجه گیری

۱۳۰-----**فصل سوم : وظیفه انسان در برابر محیط زیست**

۱۳۰-----۱- حراست

۱۳۲-----۲- حفظ قداست

۱۳۳-----۳- مصرف بهینه

۴- شکر نعمت-----۱۳۶

۵- رعایت بهداشت-----۱۳۹

گفتار پنجم: اخلاق زیست محیطی از منظر روایات ائمه معصومین علیهم السلام-----۱۴۱

محور های اخلاق زیست محیطی از منظر روایات-----۱۴۲

فصل اول: ارتباط انسان با انسان ها-----۱۴۳

ارتباط انسان ها با انسان ها در مکتب اخلاقی اسلام-----۱۴۳

۱- حسن خلق-----۱۴۳

۲- رعایت بهداشت جمعی-----۱۴۷

۳- رعایت حقوق شهروندی-----۱۴۸

فصل دوم: ارتباط انسان ها با حیوانات-----۱۵۲

بخش اول (توجه به آفرینش حیوانات)-----۱۵۲

۱- بعد جسمانی-----۱۵۲

۱-۱ ماده ی آفرینش و نحوه ی حرکت-----۱۵۲

۱-۲ زوج داشتن-----۱۵۵

۱-۳ تغذیه-----۱۵۶

۲- بعد روحانی-----۱۵۸

۲-۱. نطق و تکلم-----۱۵۹

۲-۲. ادراکات-----۱۶۱

۲-۳. حشر و حساب-----۱۶۵

۲-۳-۱. حشر-----۱۶۵

۲-۳-۲. حساب-----۱۶۵

۲-۳-۳-۱. دادخواهی حیوان از حیوان-----۱۶۶

- ۱۶۷-----۲-۳-۲. دادخواهی حیوان از انسان
- ۱۶۹-----۴-۲. جامعه مندی
- ۱۷۰-----۵-۲. ارزشمندی و تقدس
- ۱۷۳-----بخش دوم (ملاحظات اخلاقی
- ۱۷۴-----۱. بعد جسمانی
- ۱۷۴-----۱-۱ در نظر گرفتن توان حیوانات
- ۱۷۶-----۲-۱ در نظر گرفتن آسایش حیوانات
- ۱۷۸-----۳-۱ تامین نیازهای اولیه
- ۱۷۸-----۱-۳-۱ آذوقه
- ۱۸۱-----۱-۳-۲ بهداشت و درمان
- ۱۸۳-----۱-۳-۳ مسکن
- ۱۸۵-----۲. بعد روحانی
- ۱۸۸-----فصل سوم : ارتباط انسان ها با گیاهان
- ۱۸۸-----بخش اول : اهمیت گیاهان در تعالیم اسلامی
- ۱۸۸-----۱-۱ توجه به آفرینش گیاهان
- ۱۹۰-----۲-۱ تقدس بخشی
- ۱۹۳-----۳-۱ کشاورزی کار انبیاء
- ۱۹۴-----۴-۱ اجر حفظ و کاشت گیاهان (صدقه جاریه)
- ۱۹۵-----۵-۱ زراعت بهترین راه کسب درآمد
- ۱۹۶-----۶-۱ خواص درخت و سبزه
- ۲۰۱-----بخش دوم : ملاحظات اخلاقی
- ۲۰۱-----۲-۱ تشویق به درختکاری و کشت و زرع
- ۲۰۱-----۲-۲ جلوگیری از نابود کردن گیاهان

۲۰۳	۳-۲ حفاظت و نگهداری از گیاهان
۲۰۵	فصل چهارم : ارتباط انسان ها با زیست بوم
۲۰۵	بخش اول : زمین
۲۰۸	۱ . اهمیت و تقدس زمین پاک و آب سالم در اسلام
۲۰۸	۱-۱ اهمیت و تقدس خاک و زمین
۲۱۰	۲-۱ اهمیت و تقدس آب
۲۱۲	۲ . وظیفه انسان در قبال نعمت زمین
۲۱۲	۱-۲ حفظ و آبادانی
۲۱۳	۲-۲ نهی از آلودن زمین
۲۱۴	بخش دوم : هوا
۲۱۴	۱ . اهمیت باد و هوای پاک در اسلام
۲۱۷	۲ . وظیفه انسان برای ایجاد هوای پاک
۲۱۸	مبارزه با آلودگی های صوتی
۲۲۲	نتیجه
۲۲۴	فهرست منابع
۲۲۴	کتب فارسی
۲۲۹	مقالات
۲۳۰	کتب لاتین
۲۳۱	کتب عربی

فهرست نمودارها

۱. نمودار شماره ۱-----ص ۲۱
۲. نمودار شماره ۲-----ص ۶۰
۳. نمودار شماره ۳-----ص ۸۰
۴. نمودار شماره ۴-----ص ۸۴
۵. نمودار شماره ۵-----ص ۸۸
۶. نمودار شماره ۶-----ص ۸۹
۷. نمودار شماره ۷-----ص ۹۱
۸. نمودار شماره ۸-----ص ۹۲
۹. نمودار شماره ۹-----ص ۱۱۵
۱۰. نمودار شماره ۱۰-----ص ۱۳۰
۱۱. نمودار شماره ۱۱-----ص ۱۴۲
۱۲. نمودار شماره ۱۲-----ص ۱۴۳
۱۳. نمودار شماره ۱۳-----ص ۱۵۲
۱۴. نمودار شماره ۱۴-----ص ۱۷۴

پیشگفتار

با صلوات و درود بر حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و خاندان مطهرش ، خدای را شاکرم که عقل را آفرید و آن را در وجود انسان ها نهاد. پروردگارم را حمد و سپاس می گویم که پس از حدود دو سال تحقیق به مدد او و عنایات حضرت صاحب الامر (عج) توانستم مراحل کار این پایان نامه را به انتها رسانم؛ امید است مورد توجه باری تعالی و حضرت حجت بن الحسن (عج) قرار گیرد و نیز برای دانشجویان و طالبان علم و معرفت نیز مورد استفاده باشد.

انتخاب موضوع اخلاق زیست محیطی بر اساس اولاً: علاقه ای بود که به محیط زیست ، طبیعت و جهان زیبا و پر رمز و راز آفرینش داشتم و ثانیاً: ضرورتی بود که پرداختن به این موضوع را برایم در اولویت قرار می داد و آن بحران فراگیر و حادّ زیست محیطی جهان است . طبق نظر تمامی دانشمندان و صاحب نظران جهان، این مسئله در قرون اخیر اهمیت فوق العاده ای پیدا کرده و موجب تخریب ، نابودی و آلودگی زمین ، هوا و... که زیستگاه موجودات زنده از جمله انسان است گردیده است. که مهم ترین پیامد منفی آن تهدید زندگانی بشر و دیگر مخلوقات ، در این کره خاکی است. امیدوارم توانسته باشم با بیان دیدگاه های اسلام (قرآن و حدیث) گامی هر چند کوچک در جهت اصلاح ، سلامت و حفظ محیط زیست برداشته باشم.

در اینجا جا دارد از زحمات پدر و مادر عزیزم که بستر علم آموزی را برایم فراهم نمودند و همسر مهربانم که همواره مشوّق و پشتوانه من بوده و فرزندم که در این راه از توجه بیشتر به او کوتاهی نمودم، کمال تشکر و قدردانی را به عمل آورم. به علاوه از توجه ، دقت نظر و همراهی عالمانه ، صمیمانه و ارزشمند استاد راهنما جناب آقای دکتر وصفی و استاد مشاور جناب آقای دکتر منافی تقدیر و سپاس فراوان می نمایم. و نیز از مدیریت گروه علوم قرآن و حدیث جناب آقای دکتر بیات و سایر اساتید و مسئولین دانشگاه کمال تشکر را دارم. با توجه به میان رشته ای بودن موضوع رساله، این پایان نامه تحت حمایت مادی دانشگاه علامه طباطبایی(ره) قرار گرفته که بدین وسیله از مدیریت دانشگاه و

معاونت پژوهشی که همواره به رشد کمی و کیفی پژوهش در میان دانشجویان و اساتید بها می دهند،
قدردانی می نمایم. امید است با ارائه این اثر ، سهمی در ارتقاء سطح علم و دانش و پیشرفت کشورمان
برداشته باشم.

در پایان از همه خوانندگان این اثر تقاضا دارم نظرات ، پیشنهادات و ایرادات وارده خود را به این پایان
نامه، با نگارنده از طریق پست الکترونیکی زیر در میان گذارند.

S2alavije@yahoo.com

سمانه عزیزی علویجه

پاییز ۱۳۸۹

در بیان مسئله باید گفت که مهمترین نگرانی انسان عصر حاضر مشکلات طبیعت و محیط زیست آدمی است. فسادى که بشر به دست خویش در روی زمین فراهم آورده و زندگی خود را در معرض هلاکت و نابودى قرارداد، آرامش جسم و جان را از وی سلب کرده است، علاوه بر آن زندگی دیگر موجودات را نیز دستخوش تغییر و نابودى نموده است. در این راستا همه روزه در گوشه و کنار جهان اجلاس ها و کنفرانسهای علمى تشکیل می گردد و در مورد علل پیدایش، عوامل بوجود آورنده پدیده های فاجعه آمیز طبیعى و راه حل نجات و رهائی از این تنگنای وحشتناک و مسائل مربوط به آن، مطالعه و پژوهش انجام می گیرد. در واقع تمام مجامع بین المللى در تلاش اند تا به نحوى از اثرات مخرب این بحران بر آینده و حال بشر بکاهند، اما اینکه چقدر در این مهم موفق بوده اند سئوالی است که خود به آن جواب رضایت بخشی نمی دهند. نتیجه این تلاش ها در یکی دو قرن اخیر پیدایش مکاتب و نهضت هایی بوده است که سعی در کشف علت برای بروز این بحران و در نتیجه ارائه راهکار برای رهایی از آن دارند. با مطالعه دیدگاه های مختلف اندیشمندان این مکاتب معلوم می شود که برخی اعمال قانون و استفاده از روش های حقوقی را پیشنهاد می دهند، عده ای دیگر اصلاح برنامه های اقتصادى دولت ها برای کاهش اثرات این بحران را موثر می دانند، و ... اما اکثریت قابل توجهی از صاحب نظران، رجوع به اخلاق را بهترین و کارآمدترین راه برای پیشگیری، برون رفت و کاهش عمق این فاجعه بر می شمارند و معتقدند بحران زیست محیطى در جهان امروز، در حقیقت یک بحران اخلاقى است و راه حلى اخلاقى را می طلبد.

تلاش برای دستیابی به اصولی اخلاقى که تنظیم کننده نحوه دخالت بشر در محیط زیست باشد، امر تازه ای نیست و مساعى عدیده ای همواره متوجه این امر بوده است، به خصوص، از زمانی که در دهه ۱۹۶۰ بحران محیط زیست به شکل حادى بروز نموده است. کنفرانس سازمان ملل متحد، در خصوص محیط زیست آدمی که در ژوئن سال ۱۹۷۲ برپا گردیده، زمینه های تحقیق و تنظیم امور در این راستا

را بنیاد نهاد. امروزه افراد حقیقی و حقوقی مختلف، در سطح بین المللی، منطقه ای و ملی، برای حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی به فعالیت می پردازند که دربرگیرنده مجامع بین المللی، دولت‌ها، تشکل های مردمی و مراکز دانشگاهی است. مجامع بین المللی تلاش های خود را معطوف به صدور اعلامیه ها نظیر "اعلامیه زمین" در سال ۱۹۹۲ در ریودوژانیرو، عقد معاهده ها نظیر "معاهده کاهش گازهای گلخانه ای کیوتو"، و یا برگزاری گردهمایی ها برای تصمیم گیری نظیر نشست سران و رهبران در مقر سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ و یا معاهده حفظ تنوع زیستی در بهار سال ۱۹۹۳ و... کرده اند.

در بیان **روش تحقیق** این رساله باید بگویم که اخلاق زیست محیطی از منظر روایات ائمه معصومین علیهم السلام یک پژوهش میان رشته ای با گذر در علوم قرآن و حدیث، فلسفه و محیط زیست (اکولوژی) می باشد. اخلاق زیست محیطی، شاخه ای از فلسفه کاربردی است که با توجه به این که دین اسلام دینی همه جانبه به شمار می رود و به مسائل زیست محیطی توجه ویژه دارد؛ ما درصدد کشف ارتباط بین این علوم برآمدیم. اما علت انتخاب این روش برای تحقیق (میان رشته ای) وجود ابعاد و مختلف و گستردگی موضوع می باشد که تمام شئون زندگی انسان و دیگر جانداران را تحت تاثیر خود قرار داده و اقدام در جهت رفع بحران محیط زیست به نفع همه ی موجودات و عالم خلقت می باشد. نگاه ما در این رساله به مفاهیم اسلامی، نگاهی درون دینی بوده و توجه به اخلاقیات اسلامی در مقابل دیگر ادیان و مقایسه اسلام با دیگر ادیان را در این مقوله به تحقیقات بعدی موكول می كنیم. در مرحله بیان نظریات گوناگون پیرامون اخلاق زیست محیطی و بررسی مکاتب مختلف از روش تحلیلی بهره برده ایم و تا حدودی به نقد و بررسی آراء پرداخته ایم.

در این قسمت به طور اجمالی به **تعریف مفاهیم و اصطلاحات** مورد نیاز در پایان نامه می پردازیم:

- اخلاق : اخلاق عبارت از ملکات و هیئت های نفسانی است که اگر نفس به آن متّصف شود ، به سهولت کاری را انجام می دهد . همان طور که صاحبان صنعت ها و حرفه ها به سهولت کار خود را انجام می دهند، صاحبان ملکات فاضله و رذیله هم به سهولت ، کار خوب یا بد می کنند. پس اخلاق عبارت از ملکات نفسانی و هیئات روحی است که باعث می شود کارها ، زشت یا زیبا ، به آسانی از نفس متخلق به اخلاق خاص ، نشئت بگیرد.(جوادی آملی، ۱۳۸۷: ۷۳)

- محیط زیست : "محیط زیست شامل همه یا بخشی از عناصر تشکیل دهنده ی محیط طبیعی اعم از آب ، هوا ، خاک ، چه در سطح و چه در عمق ، در حالت طبیعی یا محیط انسان ساخته می باشد." (حبیبی ، ۱۳۸۴: ج ۱: ۵) به عبارت دیگر "محیط زیست متشکل از نظام های اتمسفر (که از هوا و ذرات آب و ذرات معلق تشکیل شده) ، پدوسفر (زمین) ، بیوسفر (قشر زیست محیطی) و هیدروسفر (آب) می باشد. مجموعه این نظام ها به اضافه ی نیروی خورشیدی ، فضای زیست محیطی را آماده می کند و بستر حیات را با تمام تنوعی که دارد، میسر می سازد. (لواسانی ، ۱۳۷۲: ۴) در مجموع "محیط زیست را می توان مجموعه ای از فضا و روابط موجود در آن تلقی نمود." (بهرام سلطانی ، ۱۳۷۹، ۸)

- روایت : در اصطلاح اسلامی به سخن ، رفتار و تقریر معصوم علیهم السلام گفته میشود. (مسعودی، ۱۳۸۶: ۵) که البته در تعریف اهل سنت به سخن و رفتار صحابه نیز تعمیم پیدا می کند.

- اخلاق زیست محیطی : اخلاقیات زیست محیطی، شاخه ای از فلسفه کاربردی است که همراه با ظهور جنبش های زیست محیطی، رشد و توسعه یافته است. اخلاقیات در اصل به رابطه بین افراد و رابطه دو جانبه بین آحاد افراد و جامعه نیز می پردازد. کار اصلی اخلاقیات زیست محیطی، ایجاد موانع اخلاقی درونی در جامعه و ایجاد محرمات و منع های داخلی برای کارها و اعمال نسبت به طبیعت است. اخلاقیات زیست محیطی درگیر تعریف مجدد بایدها و نبایدها در ارتباط با محیط زیست و ارزیابی موقعیت بشر نسبت به آن گردیده است. به نظر می رسد آن چیزی که برای حل بحران های

زیست محیطی و حفاظت از محیط زیست مورد نیاز است، ارزشیابی مجدد و جامع از روابط انسان - طبیعت است.

اخلاق زیست محیطی به دو پرسش اساسی اخلاق یعنی چه چیزی به طور ذاتی ارزشمند است؟ و معیار درستی یا اشتباه بودن یک عمل چیست؟ پاسخ می دهد.

گفتیم که در دهه های اخیر نظریات گوناگونی برای حفظ محیط زیست ارائه شده است. **هدف تحقیق** در این رساله ، با احترام به همه ی نظریه ها ، معرفی نظر اسلام و وحی و شریعت پیامبر خاتم حضرت محمد مصطفی علیه السلام به عنوان بهترین و کامل ترین مکتب اخلاقی خصوصاً برای برون رفت از بحران زیست محیطی می باشد. که از قرن ها پیش اهمیت عناصر محیط زیست و لزوم حفظ و نگهداری از آن ها و حرمت تخریب و نابودی محیط و افساد در زمین و زیست بوم را به نحو جامعی بیان کرده است. در واقع اسلام، دین همه جانبه ای است که از توجه به شئون مادی و زندگی دنیوی و زمینی انسان ها نیز غافل نبوده است.

اهمیت موضوع و پرداختن به مسئله اخلاق زیست محیطی به اندازه بزرگی بحران محیط زیست است. این اهمیت زمانی بیشتر می شود که نظریه پردازان و اندیشمندان در طی سال ها تلاش نتوانسته اند از ابعاد این بحران بکاهند. بنابراین، ضرورت نگرشی نو به اخلاق و خصوصاً اخلاقی برخاسته از دین ، بیش از پیش احساس می شود . بیانیه های هشدار دانشمندان به بشریت، با فراخوان گردانندگان علم، سیاست ، صنعت و تجارت جهان، جوامع مذهبی و مردم سراسر گیتی، از همه می خواهند تا به وظیفه مبرم متوقف ساختن تباهی زیست محیطی زمین بپیوندند. و روشن است با توجه به اینکه مشکلات زیست محیطی که به دست انسان به وجود آمده است، تماماً نمی تواند با بکارگیری فناوری صرف، حل شوند، لزوم تغییرات در رفتار انسان را روشن تر می سازد و اهمیت این موضوع تا حدی است که گفته می شود سمت و سوی علوم زیست محیطی از علوم محیطی و فیزیکی به سمت علوم رفتاری در حال تغییر و انتقال است. در **گفتار اول** این رساله - با توجه به میان رشته ای بودن پروژه - ابتدا

بطور گسترده به بیان زمینه های فهم موضوع و ذکر مفاهیم تخصصی (از جمله تعریف محیط زیست و تعاریف وابسته و تعریف اخلاق و مباحث دینی و فلسفی پیرامون آن) می پردازیم تا زمینه ذهنی برای تلفیق مباحث میان رشته ای فراهم آید. در فصل اول **گفتار دوم** به تعریف اصطلاحی اخلاق زیست محیطی در فلسفه پرداخته و مبانی آن را بررسی نموده ایم. و در فصل دوم همین گفتار نظریات گوناگون و نظام های اخلاق زیست محیطی را به اختصار معرفی کرده ایم. در فصل اول **گفتار سوم** نوع رابطه دین و اخلاق و آراء مختلف حول آن را پژوهیده ایم. و با توجه به اینکه در سال های اخیر عده ای (مانند لین وایت) دین را عامل تحریک انسان برای تخریب محیط زیست معرفی کرده اند و اندیشه ارزش دادن به مقام انسان در ادیان مختلف را یکی از عوامل تفکرات انسان محورانه برای سودجویی بیش از حد از محیط زیست برشمرده اند. گرچه ما در مقام بیان این دست نظریات و پاسخ به آنها نیستیم - در فصل دوم **گفتار سوم** به تشریح نقش دین در کنترل رفتار انسان و بیان خواص اخلاق زیست محیطی برخاسته از دین پرداخته ایم که در نهایت بی اساس بودن آن نظریات اثبات خواهد شد و دین به عنوان مهم ترین مبین اخلاق معرفی می شود. ضمناً گفته شده که اخلاق به عنوان یک رکن اساسی و کلیدی هر دینی و نحوه ی تبیین آن توسط یک شریعت ، می تواند کفه یک دین را نسبت به ادیان دیگر سنگین تر کند. در **گفتار چهارم** این رساله به نظریات اخلاقی اسلام پیرامون محیط زیست از دو جهت پرداخته می شود ۱- جهان بینی ۲- انسان شناسی و در پایان این **گفتار** وظایف انسان در قبال محیط زیست که توسط خالق یکتا به انسان در شریعت اسلام تعلیم داده شده بازگو می شود. در **گفتار آخر** پایان نامه خاصاً از منظر قرآن و روایات ائمه معصومین علیهم السلام به مسئله نگریده و در ۴ فصل مجزا ، دیدگاه اسلام در مورد نحوه نگرش ، رفتار و بهره وری از محیط زیست را آورده ایم که شامل بخش های زیر است: ۱- ارتباط انسان ها با انسان ها ۲- ارتباط انسان ها با حیوانات ۳- ارتباط انسان ها با گیاهان ۴- ارتباط انسان ها با زیست بوم (زمین ، هوا و ...)

گفتار اول

کلیات و تعاریف